

פנינו הלכה

חידושי הלכה

מראשי ורבני חבורות בישיבת מיר

גליון מספר 334

פרשת חיי שרה

תשפ"ו

הרב אורי יצחקי

בענין אופנים חשמליות ♦

חידה: איך יתכן אדם שחייב להתפלל מנחה ודינו שלא יתפלל

עתה אלא יתפלל תשלומין במעריב ♦ הקנאת הציצית לקטנים ♦

אכילה קודם מצוה דאו' שמחויב לקיימה מספק ♦ הרב אברהם זנגר

איסור אונאת דברים בצער שיבא לאחר זמן ♦ הרב אליסף פרלמן

כיבו נר ההבדלה וחזרו והדליקו לאחד שלא נהנה ♦ הרב זאב פראנק

המוגדר ע"פ ההלכה כפקדון גמור, ואם היה רוצה המלך או השלטון למנוע את הפקדון היו צריכים לעשות אחת מהשלוש – או לאסור על כלי רכב לנוע ברה"ר, או לאסור על בני אדם לנוע ברה"ר, או לחוקק חוקים המסדירים את השימוש המשותף של מכוניות ובני אדם הולכי רגל באותו מרחב ציבורי.

הנה האפשרות הראשונה אפשרית רק בדרכים בין עירוניות (וג' עם מספר הגבלות), אבל בדרכים עירוניות היא בלתי אפשרית בעליל, והאפשרות השניה גם היא בלתי אפשרית דא"כ יושבתו כל החיים המדיניים וחיי המסחר בתוככי הערים, ולכן בחרו כל המשטרים בעולם בפתרון השלישי, והוא מסדרי המדינות ההכרחיים המאפשרים לבני א לחיות בבטחה במקומות מושבותם, ומה"ט יש תוקף הלכתי לחוקי התעבורה בכל העולם ובכל המשטרים [דלא כאותם המזלזלים בחוקי התנועה ה"צינוניים".... ה' יסלח להם על משוגתם].

ד. הנה כל הבקי בענין זה יודע שגדרי ההסדרים של השימוש המשותף של מכוניות ובני אדם ברה"ר עיקרם שנים: הראשון - הפרדת השימוש במרחב, דהיינו רה"ר מחולקת לשנים, חלקה מיועד אך ורק למכוניות וחלקה מיועד אך ורק לבני אדם הולכי רגל. השני - הסדרת השימוש במקומות המפגש הבלתי נמנע בין הרכבים לבני האדם, דהיינו מקומות שמוכרחים בני האדם לחצות את המרחב המיועד לרכבים, וזה נעשה ע"י רמזורים או מעברי חציה, ולאחרונה כדי ליעל את הבטחון מרבים להשתמש גם במעגלי תנועה, שאע"פ שאינם פותרים את בעיה אך מקילים על המכוניות ובני האדם במפגש הבלתי נמנע ביניהם, במה שמכריחים את המכוניות להאט את נסיעתן לפני שמגיעות למקום המפגש.

הנה כאמור שני יסודות אלו הם ענינים מושכלים והכרחיים בכל מקום בעולם, ומשותפים לכל באי עולם יהודים ולהבדיל נכרים, ולכן כאמור יש להם תוקף הלכתי גמור.

ה. הנה בשנים האחרונות התפשט שימוש באופנים חשמליות, אשר שימוש זה חלוק מהשימוש באופנים רגילים וכש"כ מכוניות בכמה פרטים משמעותיים, האחד הוא המהירות הגדולה יחסית שניתן להגיע בנסיעה בהם השווה כמעט למהירות המכוניות, והשני מחמת גודלם הקטן יחסית אפשר להיכנס עימם למקומות שמכוניות אינן יכולות להיכנס, כגון סמטאות צרות ומדרכות וכי"ב, ומטבע הדברים משתמים שם רק הולכי רגל שהיו רגילים עד לאחרונה לנוע בבטחון בלי צורך להביט ימין ושמאל שמא ינזקו ח"ו.

מחמת מציאות זו התבטלו ע"י האופנים החשמליות כמעט לגמרי שני התיקונים שהזכרנו לעיל שאפשרו את השימוש המשותף של אנשים ומכוניות במרחב הציבורי, כי יש כאן כלי תחבורה המשתמש במרחב הציבורי בשני המקומות, בלי שהוקצה לו מרחב מיוחד.

ובאמת בכמה מקומות בארץ ובעולם התחילו לטפל במפגע זה והקצו מסלולים המיועדים אך ורק לאופנים חשמליים, אך גם שם לא הוסדרו כראוי מקומות המפגש עם מסלולים הנצרכים להולכי רגל

הרב אורי יצחקי

בענין אופנים חשמליות

א. לאחרונה נשאלתי כמה פעמים שאלות לגבי השימוש באופנים חשמליות, וע"פ רוב השאלה לא היתה לגבי עצם ההיתר להשתמש בהן, שכפי הנראה לא עלתה על דעת השואל שיש בזה בעיה, אלא לגבי שימוש חריג, כגון אדם שמוסדות החינוך של ילדיו נמצאים במקום רחוק קצת מביתו, והטירחא להביאם יום יום באוטובוס הלך וחוזר גדולה, והשימוש בהסעות יקר, והפתרון ה"זול" וה"פשוט" וה"זמין" הוא להרכיבם על אופנים חשמליות, בין שכבר יש לו, ובין לקנות במיוחד לשם צורך זה.

והיות ולדידי לא פשוט כלל ההיתר להשתמש בסוג תחבורה זה, אמרתי לברר קצת את טעמי, וה' הטוב יהא בעזרי.

ב. אקדים הקדמה נחוצה. עד המצאת המכוניות בתור כלי תחבורה העיקרי, היו בני"א בכל העולם משתמשים לצורך מעבר ממקום למקום או העברת חפצים ממקום למקום, בעגלות הרתומות לחמורים או שוורים או סוסים. כלי תחבורה זה היה איטי יחסית והשליטה עליו היתה בהישג יד כל אדם, למהר או להאט ולנווט בין שאר החפצים והאנשים ובעה"ח הנמצאים ברה"ר, ולכן בקל היה יכול להתנייד עם עגלתו או סוסו וחמורו ברה"ר, ואע"פ שודאי מחויב ע"פ הדין לשמור את עצמו שלא יזיק, אפשרות הנזק היתה פחותה יחסית, למעט מה שנקרא "שור המזיק" דהיינו בע"ח שעלול לצאת משליטה, ועיקר מה שנמצא חז"ל בענין זה הוא חיובי שמירה, ותשלומים במקרה ובעל החיים עשה היזק בממון או ח"ו בנפש. ומשמעות חז"ל שסתם בע"ח בחזקת שימור דהיינו שיכול כל אדם שהוא בעליו של השור או שאר בע"ח לשומרו שלא יזיק, ובאמת אם השור במצב שאינו בשליטה אסור לו להוציאו לרה"ר ולפעמים חייב אפילו לשוחטו כמבואר במשנה וגמרא ב"ק [ואינו ענין לפלוגתא ד"סתם שוורים בחזקת שימור" או "אינן בחזקת שימור", ואכמ"ל].

מחמת הנחות יסוד אלו לא מצאנו בחז"ל הגבלות על השימוש ברה"ר לבני אדם ובע"ח ועגלות בו זמנית, ולא הוצרכו בשום מקום להפריד ברה"ר בין אנשים לעגלות ובע"ח, או לקבוע להם מסלולים נפרדים, וכן לא הוצרכו לחוקק חוקים המסדירים את השימוש המשותף לאנשים ובע"ח ברה"ר.

ג. אך מאז המצאת המכוניות השתנה המצב מהקצה אל הקצה [והולך ומשתנה מיום ליום עם התקדמות הטכנולוגיה], ועיקר השינוי הנוגע לעניננו הוא שמחמת מהירות הנסיעה וגודל וכובד המכוניות הפכה השמירה על הכלי תחבורה של זיק במקום שמשתמשים בו גם אנשים - לבלתי אפשרית בעליל, באופן שאם היו משאירים את המצב לצורכי בני האדם ורצונותיהם, היו מגיעים תוך זמן קצר למצב

בין על המדרכה בין על הכביש, מצריכה דריכות עצומה, להסתכל לצדדים בכל רגע, ובפרט כשזזים מעט ממסלול ההליכה אפילו כחצי מטר לימין או לשמאל, עלול להגיח במהירות נוראה [שיש בכוחה להרוג רח"ל] רוכב אופנים חשמליות הממהר לדרכו ולא חש לחיי זולתו.

יא. על כן על כל דברי המאמר הזה, אע"פ שלא באתי להורות הלכה לרבים, אך לעצמי פשוט בעיני **שהנהיגה באופנים אלו אסורה מדין תורה בכל צורה שהיא**, עד שיוסדרו החוקים המאפשרים שימוש בטוח של כל בני האדם במרחב הציבורי – הולכי רגל ונהגי מכוניות ואופנים, וכן אני מורה בלא פקפוק לכל השואלים לדעתי הקלושה, ולגבי אחרים לענ"ד כדאיים הם הנימוקים שכתבנו כדי שכל מי שבדעתו להשתמש בכלי זה אפילו באקראי וכש"כ בקביעות, לשאול בבתי הדין המפורסמים, ואדרבה אם יתירו אשמח לשמוע את הנימוקים שיכולים להוות משקל נגד לנימוקים כבדי המשקל שכתבנו, ובא לציון גואל.

הרב אברהם זנגר

איך יתכן אדם שחייב להתפלל ודינו שלא יתפלל עתה אלא יתפלל תשלומין

חידה: איך יתכן אדם שחייב להתפלל ויכול להתפלל, ומורים לו שלא יתפלל עתה אלא ימתין להתפלל תשלומין בתפלה הבאה.

תשובה: התפלל תפלת חול במנחה בשבת והזכיר שבת באחת מן הברכות ושכח להזכיר טל ומטר, לא יחזור ויתפלל מנחה בשבת, אלא ימתין למוצ"ש ויתפלל תשלומין במעריב (בתנאי דנדבה).

ביאור הדברים: א. מבואר בשו"ע (סי' רס"ח ס"ד) דאם התפלל תפלת חול בשבת והזכיר שבת בתוך אחת מן הברכות יצא יד"ח אע"פ שלא קבע ברכה לשבת, ועפ"ז כתב בספר שלחן שלמה (שם בהגה"ה) בשם הגרש"ז א"א זצ"ל דמי שנמצא בשבת במקום שאין בו סידור ואינו יודע התפלה בע"פ, יתפלל תפלת חול ויוסיף יעלה ויבא בברכת רצה ויאמר 'ביום השבת הזה' מאחר שיוצאים בזה יד"ח בדיעבד כמבואר בשו"ע שם. [ומצאתי מקור לדבריו בספר שלמי חגיגה (דיני יו"ט של גלויות) דמי שאינו יודע להתפלל תפלת יו"ט, יכול להתפלל תפלת חול ויאמר יעלה ויבא בברכת רצה כמו בחוה"מ (הובא בקצרה בשערי תשובה סי' תצ"ו סק"ג)].

ב. כתבו גדולי הפוסקים דיש חובת הזכרת טל ומטר גם בשבת, ונפ"מ דאם טעה והתפלל תפלת חול בשבת ונזכר באמצע ברכת השנים עליו להזכיר שם טל ומטר, וביארו בזה דברי הטור (סי' קי"ז) שכתב דשואלין הגשמים 'עד תפילת מוסף של יום טוב הראשון של פסח', וקשה דהול"ל דשואלין עד מנחה של ערב יו"ט, ולהנ"ל ניחא, דכוונתו לומר דזמן השאלה הוא עד מוסף, ונפ"מ דאם טעה והתפלל תפלת חול במעריב או שחרית של יו"ט והגיע לברכת השנים עליו להזכיר שם טל ומטר¹.

ג. אולם דנו חכמי זמנינו אם הזכרה זו מעכבת בשבת בדיעבד כמו שמעכת בחול, כלומר אם התפלל תפלת חול בשבת והזכיר שבת באחת מן הברכות אולם שכח להזכיר טל ומטר, האם חוזר ומתפלל. דמחד גיסא י"ל דכיון שאינו מחויב להזכיר הזכרה זו אם מתפלל תפלת שבת כדיון, לכן אין הזכרה זו מעכבת גם אם התפלל תפלת חול (עי' קצות השלחן סי' כ"א סק"ח וסי' ע"ח סק"א, ודימה זאת לדעת הגרע"א (סי' קי"ד ס"ה) דהשוכח מוריד הגשם בליל שבת אינו חוזר, מפני שיכול לצאת יד"ח תפלת שבת בדיעבד בתפלת מעין שבע אע"פ שאין בה הזכרת גשם), ומאיך גיסא י"ל דאף דבתפלת שבת אין הזכרת טל ומטר, מ"מ בתפלת חול הזכרה זו היא חלק מהתפלה, ואם חיסר הזכרה זו הרי זה כחיסור אחת מהברכות האמצעיות דלא יצא יד"ח אע"פ שבתפלת שבת אין ברכה זו, דכל שבא לצאת יד"ח בתפלת חול עליו להתפלל כל הי"ח ברכות כתיקונם², וא"כ י"ל דגם אם חיסר הזכרת טל ומטר לא יצא יד"ח. [שיח מרדכי (סי' ג' פ"ד אות ט') גליון מים חיים (304 להגר"א דינר שליט"א) וכן נסתפק בברכת יעקב (להגר"י בלוי זצ"ל פט"ז הערה י"א)].

ומכוניות, וכל נהג באופנים אלו צריך לשמור על עצמו שלא יזוק [מהמכוניות] ושלא יזיק [להולכי רגל], וכמובן שאפילו מצב "מתוקן" זה הוא בלתי נסבל מבחינה בטיחותית.

ו. ונמנה כמה מהבעיות הגובלות בפק"נ ממש:

[א] רוב המקומות [כפי שהוא ברוב חלקי הארץ] אין בהם כל הפרדה בין המכוניות והולכי הרגל לבין האופנים החשמליות!!!

[ב] מלבד העדר מסלולים בטוחים בהפרדה הנדרשת וכאמור, אין מצד הרשויות חוקי תנועה הנצרכים כדי לאפשר חיים תקינים במקומות שמשמשים באופנים אלו, ומעט החוקים הקיימים אין שום אפשרות לאוכפם על המשתמשים בסוג רכב זה, וכידוע שבכל מקום שאין חוק ברור ואין אכיפה הנצרכת, הופך המרחב הציבורי לג'ונגל אמיתי רח"ל, ג'ונגל שבו שולטות מלבד ההפקרות גם המידות הרעות ושאר מרעין בישיין.

[ג] הגבלת גיל השימוש – לפי מיטב ידיעתי היום יכול כל אדם בכל גיל לעלות על אופנים חשמליות ולנהוג בהם באיזה מהירות שירצה!!! ואפילו למה שמנסים לחוקק חוקים להסדיר דבר זה, אין שום אכיפה על חוקים בודדים אלו.

[ד] אין שום חוק המחייב את הנהוג באופנים חשמליות להיות בקי בחוקי התנועה, חדא משום שאין חוקים הנוגעים ישירות לאופנים אלו, אך בעיקר משום שאין שום פיקוח על המשתמשים בהם.

[ה] **במצאות אין למשתמשים באופנים שום הגבלה של חוקי התנועה!!!** הם נוסעים בכל מקום ובכל מהירות – על הכביש ועל המדרכה, בסימטאות של "אין כניסה" ובמעברי הולכי רגל, במעברי חציה ובכרות ומעגלי תנועה, עם כיון הנסיעה ונגדו, עוברים בצמתות מרומזרות במקום שהאור ירוק להולכי רגל וגם כשהאור ירוק למכוניות, עם הכיון ונגדו, אין להם שום הגבלה על המהירות.

ז. ולהדגים את חומר הבעיה ננסה לתאר לעצמנו כאילו היינו חיים בעולם שפני מאה וחמישים שנה, בו דרכי התעבורה המקובלות היו עגלות וסוסים, וביום אחד היו מכניסים לרחובות הומי אדם אפני מכוניות, לפני שרשויות השלטון הספיקו להכשיר את רה"ר לכך [בתיקונים הנזכרים לעיל], הרי ודאי שתוך זמן קצר היו הרחובות הופכים לשדה קטל רח"ל, ה"ה בנידוד" הרי פשוט שאין הרחובות והכבישים מוכשרים ומותאמים לכלי תעבורה זה, ומבחינת מהירותו וכובדו הוא יכול להרוג ולפצוע ככל מכונית, חזר המצב של חוסר האפשרות של שימוש משותף של הולכי רגל וכלי תעבורה במרחב משותף אחד.

ח. ואם תאמר – הרי בבני אדם מבוגרים עסקינן, ויש לסמוך שכל המשתמש בכלי זה מודע לסיכונים שיש בשימוש בלתי אחראי זה, לדעתי המציאות מוכיחה שטיעון זה הבל ורעות רוח מכמה סיבות, האחת כי ידוע שהרבה מאוד מהמשתמשים באופנים אלו הם נערים ואפילו ילדים שא"א לסמוך עליהם בשום אופן. והשניה שגם על המבוגרים צריך רחמי שמים מרובים אם אפשר לסמוך עליהם, אחרי שחזינו בעינינו שאינם חוששים על חיי הזולת. ולא מיבעיא באותם המרשנים לעצמם הפקרות מוחלטת בצורת הנהיגה, כגון החזיון התדיר של אדם הנוהג ביד אחת ובשניה מדבר בפלפון, עד שמעט הדעת הפנויה לו לנהיגה בטוחה מרוכזת בדיבור במכשיר, ויש המהדרים להסיע את ילדיהם – [בעיני ראיתי לא פעם], ומשוחח בעת הנסיעה עם ילדיו בצעקות תוך הסבת הראש אחורה ועם חברו במכשיר, הרי זה שגעון גמור, אלא גם אותם הנחשבים "זהירים" ונמנעים מכל הנ"ל, איך אפשר לסמוך עליהם כל עוד לא הותקנו התיקונים הנזכרים המאפשרים שימוש משותף של אופנים חשמליות והולכי רגל באותו מרחב.

ט. וכ"ז מצד הולכי הרגל הניזוקים משימוש בלתי אחרי, ועוד יש סכנה גדולה לבעלי האופנים עצמם, המסכנים את חייהם בנוסעים בכבישים עמוסים, ובכל יום אנו שומעים על תאונות קטלניות שבהם נהרגו או נפצעו אנושות בעלי אופנים אלו, ומי פתי חסר דעה שיסמוך לומר "לי זה לא יקרה".

לסיכום – המצב בלתי אפשרי מכל מבט – אנושי והלכתי, ותמוה לי על שתיקת הציבור שלנו לתופעה זו, לאן נעלם הציוי הא-לוקי של "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם".

י. ואוסיף מבט אישי - אנכי מלומדי ישיבת מיר אשר בירושלים, אשר יש בסביבתה ריבוי עצום יחסית של כלי משחית אלו, ואוכל להעיד מנסיוני, ויוכלו גם אחרים מבני הישיבה להעיד מנסיונם, שכמעט בכל יום אנחנו בספק סכנה מחמת חשש פגיעה מאופנים חשמליות שנמנעת – לפעמים בנס גלוי - ברגע האחרון!!! כל הליכה תמימה

¹ ב"ח ופרישה (סי' קי"ז) גבורת ארי (תענית ד: ד"ה שאלה) וכן עולה מדברי המ"א וש"א (סי' קי"ז) והובא בביה"ל (שם ס"א). [אמנם דעת הישועות יעקב (סי' קי"ז סק"א) וש"ת חסד לאברהם (להגר"א תאומים נכדו של התיביות, תנינא סי' כ') דאין כלל תקנת שאלת גשמים בשבת, ולכן אם טעה והתפלל תפלת חול והגיע לברכת השנים א"צ לשאול מטר אפי' לתחילה, אולם

כל גדולי הפוסקים הנ"ל נקטו דגם בשבת יש חובת הזכרת טל ומטר].

² כן משמע בפמ"ג מחצה"ש ומקור חיים (סי' רס"ח סק"ו וסי' תפ"ז) דאם התפלל תפלת חול בשבת וחיסר אחת מן הברכות האמצעיות, אע"פ שהזכיר שבת באמצע אינו יוצא יד"ח (אא"כ אמר ברכה של שבת בפני עצמה), ותמהו ע"ד המ"א שם דמשמע מדבריו לא כן.